

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента **Брінь Павла Володимировича**

на дисертаційну роботу Ден Цівень «Організаційно-економічне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 073 – Менеджмент

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Однією з основних ознак сучасної економіки є все більша увага усіх стейкхолдерів підприємств до впровадження концепцій стійкого розвитку взагалі та корпоративної соціальної відповідальності зокрема. Важливість впровадження основних принципів стійкого розвитку для України обумовлюється не тільки загальносвітовими тенденціями а й з необхідністю прискорення повосинного відновлення національної економіки. Зазначене визначає актуалізацію проблемних питань, пов'язаних необхідністю поживавлення застосування концепції корпоративної соціальної відповідальності, що у свою чергу свідчить про високу актуальність дослідження Ден Цівень.

За останні роки теорія й практика організації та управління корпоративним бізнесом значно розвинулася, відбулися певні позитивні зрушення. Разом з тим, більшість з наявних підходів дослідників у цьому науково-практичному напрямку торкаються лише окремих питань гармонізації відносин стейкхолдерів, залучення підприємців щодо розв'язання актуальних соціальних та екологічних проблем, забезпечення відповідальності суб'єктів господарювання перед суспільством у цілому.

За таких умов орієнтування даної дисертаційної роботи на розгляд питань теоретичного обґрунтування та розробки методичних положень щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в господарських товариствах є вельми слушним, оскільки не лише надає необхідне теоретичне підґрунтя для врахування всього розмаїття корпоративних відносин стейкхолдерів корпоративного бізнесу, але й може розширюватися перспективними набутками положень та підходів щодо корпоративного управління в напрямку активізації участі підприємців у вирішення нагальних проблем суспільного розвитку.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконана в рамках науково-дослідних робіт кафедри менеджменту Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», що проводилися при виконанні науково-дослідної роботи за темою «Управління стійким розвитком підприємства: теоретичні аспекти та методологічне забезпечення» (номер державної реєстрації 0121U1132924).

3. Аналіз змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

Структура дисертаційної роботи визначається логічністю обумовленою адекватністю постановки мети дослідження. Розкриття суспільної природи феномену соціальної відповідальності бізнесу, а також закономірностей забезпечення корпоративної соціальної відповідальності в господарських товариствах дозволили автору провести поглиблене дослідження причин і передумов, що призводять до виникнення проблемної ситуації, пов'язаної із недосконалістю механізму забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, та обґрунтувати висновки і пропозиції щодо вибору методів і засобів розв'язання об'єктивних протиріч, які виникають у цій сфері, на засадах впровадження положень системно-рефлексивної парадигми формування організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, розбудови організаційно-інформаційного забезпечення формування та реалізації стратегії корпоративної соціальної відповідальності для удосконалення економічної складової механізму забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу.

Автор чітко визначив мету і завдання дослідження, виокремив власний внесок у їх вирішенні, а також довів новизну наукових положень, які виносяться на захист. Зміст дисертації Дев'ять Цілень викладено в логічній послідовності, добре структурований, що дозволило вирішити поставлені завдання відповідно до мети.

У першому розділі «**Теоретичні основи забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу**» автором розглянуто економічні передумови формування та забезпечення соціальної відповідальності бізнесу (с. 12-25), представлено характеристику переваг та обмежень щодо реалізації концепції соціальної відповідальності бізнесу (с. 26-28), розглянуто

організаційно-економічні аспекти забезпечення корпоративної соціальної відповідальності в акціонерному товаристві (с. 29-39) та визначено особливості взаємодії підприємства із різними групами стейкхолдерів (с. 40-48), а також узагальнено бачення структури та складових механізму забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу (с. 50-61). Слід звернути особливу увагу на такі авторські пропозиції як класифікаційна система складових корпоративної соціальної відповідальності (с. 48-49) та рекомендації щодо інтеграції корпоративної соціальної відповідальності в усі сфери діяльності підприємства відповідно до концепції результативності (с. 57-59) суспільства, наявність яких створило вагоме теоретичне підґрунтя для розробки методичних положень щодо організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу.

Другий розділ дисертації **«Аналіз стану корпоративної соціальної відповідальності підприємств України та світу»** присвячений вирішенню завдань визначення пріоритетів та обґрунтування тенденцій забезпечення корпоративної соціальної відповідальності світового бізнесу, розробки методичного підходу щодо оцінювання стану соціальної відповідальності господарського товариства. Основу вирішення даних завдань становило визначення стратегічних орієнтирів та пріоритетів забезпечення корпоративної соціальної відповідальності світового бізнесу (с. 65-90), що дозволило автору виявити вплив зобов'язань із корпоративної соціальної відповідальності на стратегічний вимір розвитку акціонерних товариств (с. 91-109). Заслуговує на окрему увагу авторські пропозиції щодо обґрунтування методичного підходу щодо оцінювання стану соціальної відповідальності акціонерного товариства (с. 112-131). Також залишають позитивне враження обґрунтовані автором рекомендації для корпорацій України щодо сприяння досягненню цілей сталого розвитку ООН в межах реалізації зобов'язань із корпоративної соціальної відповідальності (с. 90-92), в рамках висвітлення яких автор сформував напрямки діяльності підприємства щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу (с. 94-95).

Доволі логічним і науково-змістовним є третій розділ – **«Методичні підходи до удосконалення організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу»**, в якому автор на основі виявлення логіки формування плацдарму рефлексивної взаємодії соціально-відповідального підприємства з зацікавленими особами сформував

положення системно-рефлексивної парадигми формування організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності (с. 138-153). Реалізація авторського бачення підходу концепту побудови організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності дозволила створити методичне підґрунтя для узагальненого представлення розвитку організаційно-інформаційної бази формування та реалізації стратегії корпоративної соціальної відповідальності (с. 153-177) та удосконалення економічної складової механізму забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу (с. 180-194). З емпіричної точки зору заслуговують на увагу пропозиції щодо сполучення концепції інтегрованого звітування з вимогою підтримки цілей стійкого розвитку в рамках формування контурів стратегічного рефлексивного управління та накопичення репутаційного капіталу (с. 170-171). Вагомою авторською розробкою є зв'язування сценаріїв обґрунтування розвитку соціальної відповідальності в частині зміни динаміки обсягів фінансування (с. 187) та обґрунтування параметрів моделі визначення можливого впливу сформованого організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності на параметри ціннісної пропозиції (с. 189).

Вищенаведене надає підстави стверджувати, що дисертаційна робота День Цівень є завершеним науковим дослідженням, яке характеризується достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності положень, висновків та рекомендацій.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Загальним науковим результатом дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка методичних рекомендацій щодо положень щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в господарському товаристві на основі забезпечення балансу та погодженості інтересів стейкхолдерів для підвищення ефективності корпоративного співробітництва у цілому.

На захист автором представлено нові наукові результати.

1. Удосконалення теоретичного обґрунтування положень щодо формування організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, відмінність якого полягає у розширеному представленні статично-структурної (створення конфігурації корпоративних

відносин, орієнтованої на виконання цілей та підтримку зобов'язань в рамках КСВ) та динамічно-процесної (інтеграція елементів КСВ до загального контуру управління корпоративним розвитком та управлінського регулювання діяльності корпорації для акумулювання ресурсної бази задоволення відповідних вимог) складових реалізації завдань бізнесу в сфері корпоративної соціальної відповідальності.

2. Удосконалення методичного підходу щодо оцінювання стану соціальної відповідальності господарського товариства, який на відміну від відомих передбачає виокремлення при оцінюванні трьох ключових складових, які характеризують стан сформованості корпоративної соціальної відповідальності бізнесу (витратної, результативної, корпоративно-поведінкової) в контексті реалізації напрямів діяльності бізнесу щодо корпоративної соціальної відповідальності з урахуванням дихотомії інсайдерського та аутсайдерського представництва.

3. Удосконалення організаційно-інформаційне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, відмінність якого полягає в прийнятті системно-рефлексивної парадигми гармонізації міжсуб'єктної взаємодії підприємства зі стейкхолдерами, обґрунтуванні заснованої на визначених рівнях соціально-відповідальної рефлексії логіки прийняття рішень щодо соціально-відповідального ведення бізнесу, оцінюванні рефлексивної здатності інформаційних повідомлень підприємства щодо корпоративної соціальної відповідальності та структурно-функціональному моделюванні реалізації розподілених за складовими бізнес-моделі діяльності підприємства рефлексивних впливів, що дозволяє сприймати, коригувати та певною мірою формувати запити оточення щодо корпоративної соціальної відповідальності.

4. Подальший розвиток методичного підходу щодо розвитку стратегічної складової забезпечення корпоративної соціальної відповідальності підприємства, який на відміну від відомих базується на введенні ознаки класифікації стратегій за широтою охоплення соціально-відповідальними практиками, диференціації концептів «стратегія соціальної відповідальності» та «соціально-відповідальна стратегія», представленні стратегії як орієнтиру рефлексивного формування образу підприємства та матричному обґрунтуванні стратегічного вибору, реалізація якого дозволяє забезпечити розподіл ключових складових та напрямів забезпечення

корпоративної соціальної відповідальності між перспективами стратегічної карти збалансованої системи показників, доповненої рівнем рефлексивного коригування її параметрів.

5. Подальший розвиток процедур економічного обґрунтування заходів з забезпечення соціально відповідального ведення бізнесу, відмінність якої полягає у диференціації заходів між покращенням сприйняття образу підприємства та залученням добросовісних ділових практик, врахуванні сценаріїв реакції на запити оточення щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності за різних варіантах динаміки обсягів фінансування, а також у попередньому визначенні пріоритетності сфер забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, що дозволяє досягти чіткої цільової та індивідуалізованого змістовного наповнення спрямованості розроблених заходів.

Таким чином, наукова новизна властива як постановці проблеми в цілому, так і окремим рішенням питань, опрацьованим автором дисертації. В роботі коректно визначено мету і задачі дослідження, відповідно до яких дисертант дослідив і узагальнив теоретичні засади забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, дав оцінку стану корпоративної соціальної відповідальності підприємств України та світу, розробив методичні підходи до удосконалення організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу.

5. Достовірність отриманих результатів та висновків

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи День Цівень базуються на узагальненні науково-методичних та концептуальних підходів до вивчення проблематики обґрунтування теоретичних та практичних положень щодо організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності. Основні положення дисертації характеризуються певною науковою новизною. Автор опрацював значний масив сучасних фундаментальних та прикладних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, матеріалів наукових періодичних видань, науково-практичних конференцій, аналітичні огляди, ресурси мережі Інтернет. Висновки та рекомендації, викладені в роботі День Цівень є достовірними, що підтверджується опрацюванням 255 наукових джерел,

грунтовним аналізом статистичних даних та застосуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Обґрунтованість результатів роботи підтверджується адекватним використанням сучасних методів дослідження, таких як: теоретичне узагальнення та монографічний метод, морфологічно-семантичний аналіз, класифікація, аналіз і синтез, індукція та дедукція, кластерний аналіз, формалізація, математична логіка та булева алгебра, когнітивне моделювання, структурно-функціональне моделювання, кваліметричне оцінювання, матричні методи, Баєсова ймовірність за графові імовірнісні моделі, визначення зв'язку між факторами DEMATEL, графічний.

Аналіз змісту дисертації та опублікованих праць підтверджує достатній ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації та виносяться на захист.

6. Практична цінність одержаних результатів та рекомендації щодо їх подальшого використання

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у можливому застосуванні теоретичних положень і методичних рекомендацій, які доведені до рівня практичних розробок та впровадження у ТОВ «Кривоозерська Аква Трейд» (довідка від 27.06.2023 р.), ТОВ – фірма «Оттімо» (довідка № 35 від 05.09.2023 р.), ТОВ «ПРОЗАПАС» (довідка від 20.09.2023 р.).

Результати дисертації також використовуються у навчальному процесі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (акт від 17.10.2023 р.).

7. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладення наукових положень та результатів в опублікованих працях

Дисертаційна робота Ден Цівень складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків (містять підтвердження щодо впровадження результатів дослідження), двох анотацій – українською та англійською мовами. Загальний обсяг дисертації становить 281 сторінку друкованого тексту, на яких представлено 23 таблиці (з них 11 таблиць займають 17 повних сторінок), 23 рисунки (9 рисунків займають 10 повних

сторінок), список використаних джерел з 255 найменувань на 24 сторінках, 13 додатків (на 56 сторінках).

Дисертація виконана з дотримання вимог академічної доброчесності, отримані результати дають підстави говорити про оригінальність роботи. У тексті містяться авторські ідеї, і не виявлено використання ідей інших науковців без посилання на їх роботи.

Основні положення дисертації опубліковано у 10 наукових працях, серед яких 4 статті у періодичних наукових виданнях, що увійшли до переліку наукових фахових видань України та 6 тез доповідей міжнародних науково-практичних конференціях.

8. Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи одержані дисертантом результати та запропонований авторський підхід до вирішення науково-практичного завдання щодо теоретичного обґрунтування та розробки методичних рекомендацій щодо положень щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, слід відмітити деякі дискусійні положення.

8.1. У запропонованій класифікації корпоративної соціальної відповідальності (табл. 1.3., с. 48-49) вважаємо недоцільним виділення класифікаційної ознаки «за рівнем впровадження», оскільки особиста, регіональна, державна, міжнародна та глобальна відповідальність не є складовими саме корпоративної соціальної відповідальності.

8.2. Запропонованій інтеграції КСВ в усі сфери діяльності підприємства відповідно до концепції результативності (табл. 1.5, с. 57; рис. 1.1., с. 58), на нашу думку, бракує інноваційної сфери діяльності (управління інноваціями).

8.3. З механізму забезпечення корпоративної соціальної відповідальності акціонерного товариства (рис. 1.26 с.63) не є зрозумілим особливості застосування концепції КСВ саме для цієї організаційно-правової форми (чому, наприклад, цей механізм не може бути застосований товариством з обмеженою відповідальністю).

8.4. При складанні рекомендацій щодо впровадження заходів із забезпечення корпоративної соціальної відповідальності у бізнес-процеси підприємств (табл. 2.2, с.94-95, табл. 2.3. с.97-98) авторці, на нашу думку, було б доцільно згрупувати напрями діяльності підприємства за ESG критеріями.

8.5. При формуванні організаційного забезпечення імплементації зобов'язань із корпоративної соціальної відповідальності в стратегічний контекст розвитку підприємства (с.110-112) автором розглядаються лише три функції менеджменту (планування, організування та контролювання), функція мотивування не розглядається. На нашу думку, у якості основних мотивів можуть розглядатися цілі підприємства за впровадження КСВ, які розглядаються авторкою на с. 48-49.

8.6. При викладенні методичного підходу щодо оцінювання стану соціальної відповідальності акціонерного товариства авторці слід було б навести більш докладне обґрунтування вибору показників, що закладено у систему аутсайдерського оцінювання стану забезпечення корпоративної соціальної відповідальності – за складовими та напрямками діяльності акціонерного товариства, аналогічно наведеним на положенням, що описують побудову системи показників інсайдерського оцінювання.

Вказані вище дискусійні моменти і зауваження не зменшують вагомості результатів дослідження та не знижують загальної теоретико-методологічної і прикладної значущості дисертаційної роботи.

9. Загальні висновки.

Докладне ознайомлення з дисертаційною роботою та публікаціями День Цівень показало, що вони відповідають вимогам щодо присудження ступеня доктора філософії за сутністю, достовірністю, обґрунтованістю, ступенем наукової новизни, структурою, оформленням. Висновки та основні результати дослідження конкретні, достатньо аргументовані та являють собою предмет захисту. Дисертація за змістом є закінченою науково-дослідною роботою, яка має прикладне спрямування та у сукупності вирішує певні проблеми процесу формування організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності.

Виявлені недоліки та дискусійні положення в цілому не знижують теоретичної та прикладної значущості отриманих здобутків. Аналіз роботи дозволив в цілому позитивно оцінити актуальність теми досліджень, ступінь обґрунтованості положень наукової новизни, вірогідність висновків і рекомендацій. Все це є основою для висновку про те, що дисертаційна робота День Цівень відповідає вимогам п. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціальної вченої ради

Закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 та вимогам до оформлення дисертації МОН України від 12.01.2017 № 40.

Таким чином, вважаю, що День Цівень заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 – Менеджмент.

Рецензент:

професор кафедри менеджменту
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
кандидат економічних наук, доцент

Павло БРІНЬ

Підпис засвідчено:

Вчений секретар

Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Юрій ЗАЙЦЕВ

25.01.2024